

**РІДКІСНІ УГРУПОВАННЯ *EMPETRUM NIGRUM* L.
В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ**

¹Фельбаба-Клушина Л.М., ¹Гукливська А.В., ²Клушина М.О., ¹Бокшан О.В.

¹ДВНЗ «Ужгородський національний університет», біологічний факультет
вул. Волошина, 32, м. Ужгород, Закарпатська область, Україна

²ДВНЗ «Ужгородський національний університет», стоматологічний факультет
вул. Університетська 16 а, м. Ужгород, Закарпатська область, Україна

В Українських Карпатах переважна більшість рідкісних видів рослин трапляється у високогір'ї, особливо на скелях або кам'янистих відслоненнях (Фодор, 1966; Wisser et al., 1998). У таких екотопах існують дуже специфічні умови. На них поселяються види-спеціалісти, оскільки тут практично відсутня конкуренція (Нахуцришвили, Гамцелидзе, 1984; Reisingl, Keller, 1994).

Одним із таких видів є водянка чорна (*Empetrum nigrum* L.), яка була зафіксована нами біля виходу кам'янистих порід у межах субальпійського поясу Боржавського гірського масиву. Цей факт підтверджує особливу цінність рослинного покриву Боржавського масиву, на якому збереглися реліктові осередки первинної високогірної рослинності з участю аркто-альпійських видів.

Дослідження були проведені нами під час експедицій по Боржавському гірському масиву Українських Карпат протягом вегетаційного сезону 2022 р. Рослинні угруповання з *E. nigrum* виявлені під вершинами гір Великий Верх та Стій. Геоботанічні описи здійснено за методикою флористичної класифікації Braun-Blanquet (1931). Назви судинних рослин наводяться за «Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist» (Mosyakin, Fedoronchuk, 1999). Загальне проективне покриття фітоценозу та індивідуальне проективне покриття кожного виду подано у відсотках.

E. nigrum – аркто-альпійський вид родини вересових (*Ericaceae*). Вона поширена у багатьох європейських країнах, у Західному Сибіру, в Азії (Китай, Монголія, Корейський півострів) і в Північній Америці (Канада, США, Сен-П'єр та Мікелон). Трапляється переважно на оліготрофних сфагнових болотах, на кам'янистих ділянках та на щербенистих ґрунтах у високогір'ї. Великі зарості водянки трапляються місцями у тундровій зоні Росії та Канади. В Україні зростає на торф'яних болотах, а також на полонинах у Карпатах. На рівнинній Україні трапляється зрідка (Тернопільська обл., м. Кременець) (Определитель..., 1987). В Українських Карпатах ареал водянки чорної охоплює такі флористичні райони: Східні Бескиди і низькі полонини, Горгани, Свидовець, Черногора, Чивчино-Гринявські гори, Мармароські Альпи (Чопик, Федорончук, 2015). Для Закарпатської області С.С. Фодор наводив її лише для верхнього лісового поясу та високогір'я (Фодор, 1974). Метою дослідження було висвітлити особливості видового складу угруповань водянки чорної, які формуються не на оліготрофних болотах, а на кам'янистих субстратах.

Угруповання, описані на полонині Боржава, знаходяться на висотах 1357, 1405 м н.р.м. Це північно-західний схил гори Великий Верх і північно-східний схил гори Стій. Вони локалізовані у місці виходу скельних порід, однак на відносно вирівняних ділянках, де затримуються опади та вода, що стікає з оточуючих схилів. Площа угруповань невелика і становить 12-16 м². Загальне проективне покриття в обох локалітетах становить 100%. Яруси виражені слабо завдяки дуже розрідженому трав'яному ярусу і густому ярусу водянки чорної. Домінант водянка чорна утворює проективне покриття 90-100%. В локалітеті під горою Великий Верх росте одинока особина *Picea abies* (L.) H. Karst. до одного метра заввишки. В обох локалітетах поодинокі поміж чагарничками ростуть *Luzula alpinopilosa* (Chaix) Breistr. (1-2%), *Deschampsia cespitosa* (L.) P.Beauv. (1%), *Allium victorialis* L. (+), які мають до 60 см заввишки. Другий ярус – чагарничковий, добре сформований і має 15-20 см заввишки. Окрім *Empetrum nigrum* тут трапляються *Vaccinium uliginosum* L. (3-5%), *Vaccinium vitis-idaea* L. (2-3%), *Vaccinium myrtillus* L. (+). У другому ярусі разом з чагарничками трапляються *Nardus stricta* L. (1%), *Poa jaczewskii* Zapal. (1-3 %), *Anthennaria dioica* (L.) Gaertn. (+-1%), *Thymus alpestris* Tausch ex A.Kern. (+). Мохово-лишайниковий ярус представлений розрідженими заростями *Cetraria islandica* (L.) Ach.

Таким чином, угруповання з участю *E. nigrum*, які формуються на скелястих кам'янистих і щербенистих субстратах у високогір'ї Боржавського масиву

Українських Карпат, суттєво відрізняються за видовим складом від тих угруповань, які формуються на оліготрофних болотах. У межах нижнього та верхнього лісового поясів на оліготрофних болотах Багно (Вулканічний хребет), Чорне Багно (Горгани) та Глуханя (Горгани) *E. nigrum* трапляється у чагарничково-сфагнових угрупованнях із проективним покриттям не більше 20%. Серед сфагнів переважають *Sphagnum capillifolium* (Ehrh.) Hedw., *S. rubellum* Wilson, *S. magellanicum* Brid. s. l. та інші. Серед квіткових рослин постійними видами є *Carex pauciflora* Lightf., *C. rostrata* Stokes, *Eriophorum vaginatum* L., *Molinia caerulea* (L.) Moench., та деякі інші види (Фельбаба-Клушина, 2008-2015). Таким чином спільним для цих угруповань є лише *E. nigrum*.

Водянкові угруповання високогір'я Українських Карпат належать до рідкісних реліктових угруповань, які необхідно охороняти і здійснювати моніторинг їхнього стану для виявлення напрямку сукцесійних змін в умовах змін клімату та людської діяльності. Тому, вважаємо, ці угруповання необхідно включити до Зеленої книги України наступного видання.